

E. FÀBREGAS I BARRI

LLORET DE MAR

LA HISTORIA MARINERA.
EL TURISME. - L'ESPERIT

EDITORIAL SELECTA
BARCELONA

Primera edició

Als meus fills

Propietat literària reservada

LLORET DE MAR

DIPÒSIT LEGAL, B. 8.387 - 1959

*Imprès a Barcelona per
Gràfiques Diamant - Berlín, 18 - 1959*

cada moment per automòbils que, en tombar un recolze, brillen al sol, i ens arriba el so llunyedà de llur botzina; serpegen les rieres, guaiten de cara al mar les fatxades brunes de les cases de pagès, arraimades al voltant de les ermites que, dalt llur pujol, de la muntanya al mar, de llevant a ponent, persignen el paisatge: La Mare de Déu de Gràcia, Sant Quirze, Santa Cristina i la Verge de les Alegries.

Cadascun d'aquest pujols, d'aquests plans, cadascuna d'aquestes encontrades, té, naturalment, un nom. D'aquests noms, n'hi ha per a tots els gustos: n'hi ha dels quals s'endevina tot seguit la gènesi: els Tres Turons, l'Arboceda, la Guaita... N'hi ha de feréstecs: el Torrent del Mal Compàs, Coll de Llop, els Homes Morts... N'hi ha de festius: les Alegries, les Pedres Lluïdores, el Cantaperdius... I de literaris: Vallarnau, Vallfadó, Puigsenyoral... Hi ha una toponímia d'origen eclesiàstic: la Sagrera, els Monjos, la Font dels Capellans... Alguns d'aquests noms es presten a sàvies interpretacions: el popular territori de Papalús, gairebé tot ell propietat de blanencs, ve del llatí *Populus*? Montgoda, és una corrupció de Mont Gòtic? ¿I Montbarbat, de Mont Bàrbar? Costa Marcona, no fóra un derivat de *Marca*, frontera, entre dos poblats primitius?

La mar té també la seva toponímia. Dir, per exemple, a un pescador: "En Bruguera té calades ses nanes en Es Xuclador, Montoriol per la Casa de la Vila", és com dir a un bosquerol: "En Tort crema les sitges cap al Turó de la Mola, entre lo d'en Seses i lo des Calafat". Us hi aniran de dret.

No sé si és més bell el mar o la muntanya. Hom no s'explica per què no s'han donat a conèixer més als turistes els camins del bosc. Hi ha petits plans, entremig de les fondalades, coberts de flors, i tossals com balconades sobre panorames màgics. Les suredes es

DAPHNE I PI GROS DE MONTBARBAT.

vesteixen de festa amb els pomells innumbrables d'aqueixa flor d'una color violeta, un poc rosada, que Dunal va descobrir a Lloret l'any 1852 i duu el seu nom en llatí. Enlloc més no n'hi ha tanta, d'aquesta flor! Els penyals marins es guarneixen amb l'or d'una ginesta de flor menuda que, en tota la costa espanyola de la Mediterrània, només es troba a Blanes, Lloret i Tossa i d'ací, per capricis de la Naturalesa, salta a Gibraltar.

Lloret havia estat en temps antic — i en resten encara traces — un gran lloredar vora les ones. "Apol devia haver-hi festejat — escriu Carner —, Lloret és possiblement la pàtria de Dafne." "El Trànsit de Dafne" fóra un tema magnífic per a una paret de la Casa de la Vila. Ja hauria d'estar pintada: la verge en ésser engolida per la terra i de la crétua sorgint-ne triomfal el Llorer.

Caldria fomentar la replantació de llorers. Dos ufanosos llorers haurien de donar la benvinguda al foraster, a l'entrada de la vila. Tenim arbres famosos i cap d'ells no és un llorer, que és el símbol de Lloret.

El Pi de Santa Cristina és l'arbre simbòlic d'una fe secular. El Suro de can Xardó és, potser, l'arbre més vell de l'encontrada. Els entesos li fan cinc o sis-cents anys. El seu tronc és tan dur, que els líquens que el cobreixen són d'un tipus que es fa, només, damunt les roques. El Pi Gros de Montbarbat és l'arbre del malefici. Una llegenda ombrívola diu que qui tortura aquest arbre fa patir de lluny la persona odiada. El Pi Gros és un arbre infortunat. Si hi passeu a la vora, veureu que li han clavats claus al tronc, que li han llevat, a trossos, l'escorxa, que li han cremat les arrels. Em guardaré de dir que la gent ignara i malvada que malmet així una planta és de Lloret. Des del Turó de Montbarbat s'albiren set campanars, en dies clars. Cada campanar és un poble, i a cada poble hi pot

haver gent que creu en bruixeries. Fa uns quants anys que, per tot això, el Pi Gros fou a punt de morir-se. Un bosquerol valent i bondadós va enfilarse a les seves branques i va podar-lo amorosament. I el Pi Gros, amb un destí gairebé humà, va tornar a la vida, per a tornar a patir.

El Pi de Montbarbat rep les mirades de l'odi. El Suro de l'Hostalet rep les mirades de l'amor. Una matinada de setembre de 1936, en plena revolució, als peus d'aquest arbre moriren santament, a trets, les tres germanes Carme, Rosa i Magdalena Fradera, religioses del Cor de Maria, arrabassades aquella nit de la seva llar pairal de Riudarenes. L'aire un poc pagà de Lloret fou perfumat per l'olor d'aquestes tres roses de martiri; i són abundoses les ànimes que demanen — i es diu que moltes obtenen — tota mena de gràcies, aixecant el cor cap aquest arbre d'acollidor brancatge.

Prop de Sant Pere del Bosc hi ha terrenys volcànics. A voltes la terra s'estremeix un poc; si és de nit, algú es desperta amb sobresalt; sempre cau un plat o una tassa d'algun armari cantoner.

La mar s'altiva amb els vents de llevant i de ponent, que duen tràngols, s'aplana amb la tramuntana que assenyalen les gavines quan volen molt enlairar i és més viva quan comencen a florir els ametllers. El garbí, si és de bon temps, bufa més fort en les nits de lluna. Els vells deien de la lluna "l'imant del vent". Quan el garbí és de mal temps, "mou" la pluja. "El garbí la mou i el llevant la plou", diuen ací. Ho canten també aquells versos bonics:

*Ponent té una filla
casada a llevant;
quan torna de veure-la
ne torna plorant.*

I, quan la rosada mulla la terra, entra l'oratge. L'oratge és el respir frescal de la terra que "fa recular tots els vents", segons frase expressiva d'un pescador. Tots els vents de bon carés calmen en fer-se fosc, quan entra l'oratge. Des de dintre el mar, prop de la costa, encara no senti la brisa que ja rebeu de terra una forta aroma de saps i de romanins que us l'anuncia. Aquest alè perfumat del bosc puja més que l'olor del mar. El pescador està tranquil, puix que el bon temps és segur i l'oratge va amoiçant-lo tota la nit.

Aquests penyals marins, aqueixes vinyes, aquelles suredes, els marges i els torrents són poblats de bestioles i d'ocells que no deixen reposar, quan n'és temps, els caçadors de la vila. Quantes vegades m'he quedat parat davant llurs relats extraordinaris! Un d'ells, en plena barberia entusiasmat per la narració, es va posar a caminar de quatre grapes, fent el senglar. Si no fos veda, és segur que per ací trobaríem algun caçador. S'atansaria amb el seu gos, avesat a *treballar* les penyes, pinçant amb el polze de la mà esquerra la lona del portaescopetes, arran d'aixella, i xiulant una tonada. Sap que els conills i les perdius són abundosos en aquests penyals, puix que hi ha molts amagatalls i no són tan caçats com al bosc. Però ací els volen bons. Les perdius, sobretot, són de mal haver. Si molt convé, el caçador és dalt d'un cim i la perdiu s'aixeca de la fondària, o al revés, fora de tret. Si el tirador fa blanc, la peça cau a les roques o al mar. Si algun dia trobeu un caçador, cerqueu-li orgue i en tindreu per estona. Us explicarà com es cacen conills, esquirols, toixons, guilles, gats vaires i genetes "a bosc tirat", com es sorprenden a l'aguait el tudó i la xixella, quan van a menjar glans; la guatlla, que viu de pinyes de pi bord; l'estornell, que s'alimenta d'olives; la tórtora,

damunt d'una flama; cal que, al costat de la flama, hi hagi amanit un polvorí.

En l'home típic de Lloret, una certa gravetat, una formalitat de debò, amaguen en ell un temperament obert a l'humor, *salat*, viu — viu, per oposició a orellut —, amb pinzellades d'un no sé què de femení, en el més pur i elevat sentit de la paraula.

Estic segur que en un d'aquests carrers escalonats a la part alta de la vila o en el faldar dels puigs, en l'indret menys sospitat, deu viure-hi un home o una dona, d'aspecte corrent, amb el qual ens trobem sovint pel carrer, i té un món interior digne d'un personatge d'Erkman-Chatrion. Hi ha una dona que, de nit, amb un ciri encès a la mà dreta i la cabellera deixada anar, corre la casa en camisa de dormir, com un espectre. Què ho deu fer? Lloret no és un poble de caires vius, de drames rurals. Ni les passions ni la follia no prenen ací la gent d'una manera dramàtica. El tocat de l'ala és simpàtic, festiu, un xic artista. Hi ha hagut autèntiques dinasties felices en aquesta situació. De petits hem sentit parlar d'aquell Pau Xola que tot ho deia al revés — "Doneu-me torna per coca", demanava a la flequera — i d'aquell Muixarrot que tot el que parlava li sortia en vers. En Quim de n'Àgata, tenia un programa de govern; l'Eixarrupa feia rosaris de catxumbo i sortia de l'església caminant a reculons per no tombar-se d'esquena a l'altar major; el *Tío Agustín* anava a comprar vi amb una moneda falsa i una esponja dintre la garrafa. Quan el botiguer li refusava la moneda i li feia tornar el vi, l'esponja havia retingut prou líquid per a passar la jornada. Avui hi ha entre nosaltres un terrassà que, al migdia i a la posta, s'agenolla a terra i adora el sol; una marmaniera grossa llegeix Kant fins a la matinalada, sense entendre-hi res. Un pastor que fa versos em llegeix el seu darrer poema escrit en un paper

emmatxucat, que es treu de la butxaca i amaga pudorosament, puix que — em diu tornant-se vermell — "he tingut una necessitat i no en tenia a mà cap altre".

Lloret té humor, que és una forma de civilització, i copsa l'humor dels altres, que és una altra manera de tenir humor. El dentista sap ballar a l'estil hindú, amb un serpent enroscat al cos. El fuster fa el faquir i s'ajeu amb l'esquena nua en un llit de claus; quan per a les seves obres li manquen puntes, les treu del llit. El pregoner, que és màgic, va estripar davant la núvia, simulant un fort enuig, els papers de la Vicaria per a casar-se. La noia es desfèu en llàgrimes, però el promès, a mans netes, en un tancar i obrir d'ulls refeia els papers.

Qualsevol d'aquests feligresos recalcats en una paret, de cara al sol, amb la gorra tombada davant la vista, una d'aquestes *remendadores* aclofades a l'areny, entremig de xarxes, amb un mocador al cap, si per atzar un *Siset* es promet per tercera vegada amb una *Marieta*, li trauran una cançó que cantarà tothom, les còpies correran i es multiplicaran de mà en mà, i al minyó enamoradís li quedarà, per sempre més, *en Siset de les Marietes*.

No. Ací no s'ha comès mai "El crim de Paracuellos", però aquest tipus de crim horripilant suggerí a uns joves la idea d'anar-lo a contar, a l'antiga usança, a una ciutat de muntanya, en dia de mercat. Duien un gros cartell on el crim era expressat amb ninots. Els bromistes anaven disfressats de captaires i passaren el platet. Després donaren els diners aplegats, que eren molts, a un captaire autèntic. Això els descobrí. La població muntanyenca es va sentir ferida en el seu orgull local i els faceciosos anaren a la presó.

Una cobla canta: "Lloret, poble que res no el meravella — per grans que siguin els disbarats..."

Segurament per tot això, uns lloretencs a Barcelona, en veure d'un tros lluny un senyor que, de matinalada, es dedicava a observar atentament els carrils del tramvia, com si no n'hagués vistos mai, varen exclamar alhora: "Després diran que només és a Lloret que...!" No pogueren acabar la frase. Passaven prop del senyor i el reconeixien. Era de Lloret.

De les antigues rivalitats entre Blanes i Lloret se'n podria escriure un llibre. "De Blanes no n'hageu ganades — es diu ací —. Si ganes n'haveu, us en penedireu." I també: "Entre Blanes i Lloret no hi ha un pam net". Però les baralles, abans que entre ambdós pobles, havien estat locals, entre barriades. D'aquestes palestres nasqué la dita: "A Venècia mengen brutícia; a Vilavall mengen gall".

Lloret, que d'un cop d'ull preveu els temporals de mar i sap com es talla un foc calat a bosc; que identifica, de seguida, un peix o un ocell; que distingeix de lluny un turista anglès d'un d'alemany, sap també, de molts anys ençà, com ha de tractar-se un malalt del cap. Els hostes del *Sanatori* que poden sortir són admesos de grat als establiments públics i a les cases particulars. Moltes famílies hi lliguen autèntiques amistats. Alguns d'ells han festejat amb noies del poble, honestes i comprensives, i a elles deuen llur guarició tant com a la Medicina.

La gent, ací, no s'esvera de la caiguda, com un sac de l'epilèptic; no es sorprèn de les rareses del marí; si un alcohòlic té una crisi delirant, els homes del poble el subjecten, el calmen, telefonen a la Clínica perquè acudeixin a fer-se'n càrrec. Si en alguna ocasió un internat s'escapa, ajuden a cercar-lo amb interès i diligència. Tothom, qui més qui menys, s'adona de si un malalt d'aquests s'agreuja o va per bon camí. L'educació del poble, en aquesta tasca delicada i humanitària, no es pot aconseguir sinó després de

molts anys de bona voluntat i d'exercici. És d'una inapreciable valor i mai no serà prou agraïda als veïns de Lloret pels qui han tingut la dissort de veure algun ésser estimat caigut en la demència.

Lloret és una vila que porta innata una finesa d'esperit, un gest senyorívol. Els lloretencs són, per al foraster, cordials, hospitalaris i tenen el do de la simpatia. Aquestes virtuts, les bellesaes naturals, i l'absència d'indústries que solen portar terboleses a l'aire i a les aigües, han convertit Lloret en una elegida internacional, i avui és un centre de turisme de primer ordre, amb piscines i establiments de modes com una vila estrangera de la major qualitat.

Lloret s'ha engrandit a estropades. Després de cada eufòria, sempre passatgera, ha tornat la calma benèdida i perdurable. "Quan nasqué Lloret — deien uns fulls de l'atracció de forasters — ja els astres prediren que aquest indret mai no seria un camp de sagnants batalles, ni àgora d'apassionades discussions, ni vociferant mercat, ni sorollosa factoria." Ací, malgrat les fugues, tot emmena al dolç no fer res, al "a poc a poquet, que fa senyoret".

L'existencialista diu: "Ésser per morir"; el lloretenc es proposa: "Ésser per no fer res". Però per a no fer res amb dignitat calen diners i per a guanyar diners els lloretencs, quan els vents han bufat propicis, han portat llur treball a extrems inusitats. No els ha fet res, llavors, d'anar a Lima en un barquet, doblant el Cap d'Hornos, amb risc de no tornar — "A Lima vas? No en tornaràs!", deia un adagi —; de batre's a canonades amb els insurrectes americans; de portar negres de l'Àfrica a les Colònies, amb llicència del rei; de passar-se trenta anys sepultats en una *bodega* havanera fins a perdre l'hàbit de caminar drets a l'aire lliure; de córrer dures nits de contraban.

la vila. Lloret és un nom col·lectiu de plantes, com Maçanet, Castanyet, Canet i molts d'altres. Ve del llatí "lauretum", que vol dir lloredar, indret plantat de llorers.

Amb un origen o amb l'altre, el nom de Lloret és ací. Però la pubilla lloretana té encara closos els seus ulls bonics. Quan més ençà es deixonda, veu alçar-se, ja, al llom de la muntanya dita de Sant Joan, entre les platges de Lloret i de Fenals, una airosa fortalesa. Pertany, com tota la vila i terme de Lloret, als vescomtes de Cabrera. Aquests són els senyors als quals deuran acatament i obediència els lloretencs. El poble és, ara, un escampall de cases de tàpia, pageses a l'interior, pescadores prop de mar, dominades per un castell. Han entrat els temps feudals.

En els indrets on degueren alçar-se les vil·les romanes, s'hi bastiran aviat, per a conhort i acolliment del poble cristià, les esglésioles de Sant Quirze i de Sant Romà. En el pujol on era adorada, potser, Artemis d'Efes, s'hi alçarà més tard l'ermita de Santa Cristina, confirmant aquelles inspirades estrofes de Josep Carner:

*Amb tes mans altes i clares,
aterrades
Venus, Març, Apol, en doina;
or i argent en santa roina
transmudares;
dels bocins ne fas almoina.
Deu-nos dons d'amor divina,
oh, Cristina!*

La vila i terme de Lloret constituïen, doncs, en aquella època, l'alou de Loredó, Lauredo, Loreto o Loret, el qual, junt amb el seu castell, pertinences i adjacències, estava sota el domini territorial i en

part jurisdiccional dels vescomtes de Cabrera Guerau i Ermessinda.

Aquests senyors foren els fundadors del Reial Monestir de Sant Salvador de Breda, al qual, per al seu sosteniment, dotaren d'algunes rendes en el terme de Lloret.

Després l'alou de Lloret fou transferit a una senyora anomenada Sicarda (*Sicardis*) per permutació de béns amb els que aqueixa senyora posseïa en els comtats de Barcelona i de Girona.

Madona Sicarda, senyora de Lloret, el qual "havia arrenecat de l'erm", estava emparentada amb els comtes de Cerdanya i maridada amb el noble Umbert de Ses Agudes, Senyor de Montpalau, sobre Pineda, un dels qui contribuïren en 1068 a la formació dels Usatges de Barcelona, del qual matrimoni veiem esmentats tres fills: Bernard, Uçalard i Gancefred, el primer dels quals fou capellà i elevat més tard a la plenitud del sacerdoci.

Sicarda va cedir el terreny necessari per a l'edificació de l'antiga església parroquial de Sant Romà (avui N.ª Sra. de les Alegries) i trenta-quatre passes tot voltant l'església per a cementiri i, gairebé al mateix temps, oferí un clos del seu propi castell per tal d'emplaçar-hi l'església de Sant Joan, que per la seva situació especial fou coneguda amb el sobrenom de Sant Joan del Castell.

Com a senyora de Lloret, assistí amb els seus fills Uçalard i Bernard a les cerimònies de consagració d'ambdós temples, practicades per llur parent el bisbe de Girona Berenguer Wifred, que tingueren lloc, respectivament, els mesos de gener i febrer de l'any 1079.

Lloret, per tant, tenia en aquella època dues paròquies: Sant Romà, a l'interior, per al nucli de població camperola, el territori de la qual no arribava

al mar, i Sant Joan del Castell, per al nucli de població marítima. Ambdós nuclis eren exigus. No sabem quant temps durà aquesta divisió de parròquies, ni quan tot el terme quedà subjecte a la sola parròquia de Sant Romà.

Bernard Umbert, fill de Sicarda, nat al castell de Lloret, fou consagrat bisbe de la diòcesi gironina l'any 1093, la qual diòcesi va regir fins a l'any 1111, en què morí, segons es creu, en una expedició a Palestina. Bernard^o Umbert és el primer lloretenc notable del qual tenim notícia.

No es parla més d'Uçalard.

L'any 1104 Madona Sicarda, trobant-se en el Castell de Lloret, amb la malaltia de la qual morí, féu testament i concedí alguns masos, entre altres coses, a la Canongia de Girona, i el Castell amb totes les pertinences al bisbe Bernard i a son germà Gancefred, per tal que, mentre visqués, posseís, el bisbe, la meitat del Castell, després la tingués el germà i, mort aquest, un dels seus fills que fos canonge i, a manca d'aquest darrer, la Canongia de l'esmentada Església.

Es veu que les successions preocupaven Sicarda i la seva última voluntat em fa gràcia. Aquestes mateixes terres que contenien el castell on testà la baronessa, el meu pare, vuit-cents anys després, me les deixava a mi. Però el testament de Sicarda fou possiblement la causa mediata que fos Lloret, en la resta de l'Edat Mitjana i fins a les albors del segle passat, una població de domini eclesiàstic i que gaudís, per això, d'una relativa pau i llibertat que no tenien els pobles de domini reial o feudal.

Sembla que els hereus de Sicarda no gaudiren gaire temps d'aquests béns. El bisbe Bernat, abans de partir cap a Jerusalem, deixava, entre altres coses, a la Canongia, la meitat del Castell de Lloret amb l'ho-

nor que li pertanyia, segons la seva mare (Sicarda) havia disposat en el seu testament. D'això sembla desprendre's que havia mort l'altre germà, Gancefred, sense deixar cap fill que fos canonge.

Els descendents d'aquests personatges prengueren el nom de Palafolls i tingueren el senyoriu de Lloret.

Els senyors de Palafolls Bernard i Ermengarda, com la majoria dels feudals d'aquella època, travessaven, malgrat llur rang, una estretor econòmica que avui ens semblaria impròpia d'un senyor. No és estrany que el mes de gener de 1165 Bernard de Palafolls i la seva muller empenyoessin a l'Església de Girona el Castell de Lloret, amb totes les seves pertinences i altres drets que tenien en les parròquies de Sant Romà de Lloret i Sant Esteve de Caulès, per 250 morabetins. Venturosos aquells temps en què tot un senyor podia anar fent amb 250 peces d'aqueixa minúscula moneda d'argent! Amb tot, l'empenyorament subsistí durant cinquanta-dos anys, fins que en 1217 Guillem de Palafolls féu donació i remissió perpètua a favor de l'Església de tot el que tenia en el castell i honor de Lloret.

Tenim, així, el capítol, amo i senyor, en la major part, d'aquesta vila i terme quan entra a l'escena un nou personatge: Ot de Montcada. Era germà de la reina Elisenda, conseller del rei i cavaller de molt mèrit.

El mes de març de 1325, Jaume II d'Aragó donà en franc i pur alou a Ot de Montcada, en consideració als serveis prestats a la Corona per ell i pels seus progenitors, el castell de Malavella, a la vila de Caldes, junt amb els llocs de Franciac, Santa Ceclina i Caulès, amb tota la jurisdicció civil i criminal, alta baixa, mer i mixt imperi, la qual pertanyia al rei i exercia en temps passats en aquells indrets i en els de Lloret i Tossa.

El capítol de Girona, que es creia justament en possessió de la jurisdicció civil de Lloret, no va conformar-se amb aquella gràcia reial en la part que lesionava els seus drets, i, associat amb el seu feudatari Guillem Ramon de Lloret, s'oposà a la ingerència, entaulant plet contra Ot, al qual aconseguí de fer excomunicar per la seva perfídia a acceptar i exercir aquella jurisdicció.

Dos anys més tard recaigué sentència definitiva en la qual es declarà pertànyer al capítol i a Guillem Ramon la jurisdicció civil de Lloret; però, malgrat aquesta resolució, les relacions entre els canonges i la Casa de Montcada no s'assossegaren.

Els Montcada exercien la jurisdicció criminal per mitjà del batlle i els oficials de la seva Cúria de Llagostera, els quals, degut a llur forasteria i eixutesa en l'exercici de llur ministeri, no comptaven en el nostre poble amb gaires simpaties.

Al revés s'esqueia amb la jurisdicció civil, la qual era exercida sempre per batlles veïns de Lloret, elegits pel capítol per períodes biennals.

Aquesta situació va originar plets i malestar i no va acabar-se fins que els canonges compraren definitivament la jurisdicció criminal als Montcada, l'any 1657, per 500 dobles d'or en espècie efectiva.

De finals del segle XIII i principis del següent data, segons la tradició, l'establiment a la costa de Lloret d'un nombre considerable d'italians que hi roman-gueren algun temps i influïren en els costums i en les devocions de la vila. Sicília havia estat incorporada a la Corona d'Aragó, i això afavoria les relacions entre ambdós pobles.

L'any 1318 una horrible pesta matà les dues tercers parts dels habitants de les terres gironines, segons contenen les cròniques antigues. Més tard els genovesos destruïren el castell i la vila de Lloret, durant

la guerra que els féu Pere III d'Aragó aliat amb la república de Venècia, per causa de l'auxili que prestaven als rebels de l'illa de Sardenya. Pontic diu que "... se seguí la desolació de dit poble (Lloret) per pesta i per la guerra dels genovesos, de manera que quedà deshabitat".

Potser per això, en el cens o fogatge ordenat pel propi Pere III en les Corts de Cervera l'any 1359, Lloret figura només amb 67 focs o llars.

Uns quants anys més tard (1372), els canonges adquiriren de llur feudatari Guillem Ramon tota la part i el dret que aquest tenia en el castell de Lloret i alguns masos, per 82.500 sous moneda barcelonina de tern, i la presa de possessió, per part del capítol, tingué lloc amb la major pompa i ostentació.

Josep Galceran, en uns apunts inèdits, ens descriu, aquesta cerimònia i entre altres coses pintoresques, diu com l'apoderat del capítol i el venedor, seguits d'una gran gentada, baixaren al port de mar per a la percepció del delme del peix, la qual tingué lloc lliurant a l'apoderat una porció de peixos — bogues i sorells — que acabaven d'ésser hajats pel patró Bonaventura Pujol. Després l'apoderat constituí batlle del castell i son terme Sureda (junior) i corredor públic Arnald Domènech, allà presents, els quals acceptaren llurs càrrecs i se'ls exhortà a exercir-los bé i fidelment.

A partir d'aquest moment el poble de Lloret fa aparició amb plena personalitat a la vida pública i comença a esbossar el pla del Lloret que serà després.

El patró pescador Bonaventura Pujol, Sureda, el jove, el qual és anomenat batlle, Arnald Domènech, que serà corredor, són dels primers veïns d'aquest poble que la història anomena per llur nom. Són dels primers i ja es diuen Pujol, Sureda, Domènech, que són cognoms ben lloretencs.

MARINERS I DRASSANES

98

E. FABREGAS I BARRI

com un arbre sense fulla; ja vestida amb les seves taules; flamejant després de banderes i gallardets l'encirada arboradura, com si el nodrit fullatge s'hagués cobert de flors.

La drassana era el punt de reunió preferit del veïnat. En les andròmines escampades al voltant dels bucs en construcció, enmig de la sorollosa bellugor dels calafats, dels mestres d'aixa, respirant tots una poderosa olor de guitrà que aixecava l'esperit, s'hi asseien els desvagats del poble, que sempre han estat molts.

Era llur casino. Allà xerraven, fumaven amb pipa, comentaven les notícies del "Brusi", que algú llegia en veu alta, esclatava alguna polèmica entre els "moderats" de Narváez i els "progressistes" que acabdillava Espartero.

Però dominava la conversa de tipus mariner. Atureu-vos-hi. Preneu seient damunt d'un plec de corda. Pareu l'oida i us assabentareu que, quan el bergantí "Nueva Casimira" eixí d'estepa l'any 1851 hi havia cinc altres bastiments en construcció a les drassanes de Lloret; que a voltes, per aprofitar la presència dels varadors forasters, llançaven a l'aigua dos o tres vaixells el mateix dia. Sabreu que la pollacra "Antonio María", de Joan Bta. Mataró, anava a Filipines, doblant el cap de Bona Esperança, i la corbeta "Nueva Lidia", d'Antoni Vilà, anava a Valparaíso quan encara no era obert el canal de Panamà; que el bergantí "Eva", d'Agustí Domènech, portà a Catalunya, d'un viatge al Perú, els populars "fesols de Lima". Us descriuran com la pollacra "Deseada", de Josep Esqueu, fou sorpresa pel combat de Navarino, que s'entaulà entre la flota reunida franco-anglo-russa, el mes d'octubre de 1827, i que, com és sabut, fou resultat d'una improvisació. Admirareu el capità de la fragata "Blanca Aurora", en Silvestre Parés, el qual, amb un sol

LLORET DE MAR

99

canó en bateria i un fusell descarregat, repel·lí l'abordatge d'un pailebot pirata, tripulat per més de dos-cents homes entre negres, mulatos i blancs. Riureu amb les facècies de Josep Rodon, nàutic pacífic que criava coloms a bord i ja a posta de sol feia amainar les veles. Un cop estigué noranta-nou dies per a travessar l'Atlàntic, però a la Comandància n'hi feren constar cent, "*para que vengan redondos*".

Però no seran solament històries el que n'haureu, de la vostra estada a la drassana. La col·locació de la quaderna mestra, la del pal major, seran celebrades. No hi fa res que no sigueu parents ni adherents del capità, ni potser veïns de Lloret. Us convidaran a beure i el jove navilier us allargarà un cigar de l'Havana.

Les drassanes de Lloret s'especialitzaren en la construcció de bergantins i pollacres de 150 a 250 tones. Emerencià Roig i Raventós diu que els velers construïts a Lloret s'assemblen als de Blanes per llur riquesa d'ornamentació, i oferien dos detalls característics: tenien la popa plana o *de quadre*, amb el *vano* ovalat, i un parell d'escuts de Lloret, posats un a cada banda de la porta d'entrada a la cambra de popa, del capità.

Tots els mariners sense compromís aspiraven a embarcar-se en el nou vaixell. Tots els nois d'estudi i de l'"art" que tenien decidida llur vocació marinera desitjaven ésser admesos a bord com a "noi de cambra". El jove capità podia escollir.

Venia la magna diada de la fusa. La nau, encaixonada en les "anguiles" que la mantenien dreta damunt la llarga "escala" de pals enseuats, amb l'arborada guarnida de banderoles, vora la mar espurnejant, era d'un aspecte enlluernador.

La marinada duia fins als més apartats indrets de la comarca l'expectació popular. I el dia assenyalat les

LA
FUSA



carreteres i els camins s'omplien de carros i de tartanes, i el poble de forasters. Al repicar de les campanes s'unia la cridòria de la gent que s'adreçava en massa a la platja.

El mestre constructor lliurava el nou vaixell al propietari, entre encaixades i enhorabones. La clerecia, amb la creu alçada, pujava a bord per l'escala de gat. Seguien la Justícia, la padrina, el navilier i una colla de convidats. Aquests gaudien tirant confits a la gent, de l'orla estant.

A un senyal del senyor rector es feia el silenci. La popa, el centre i la proa, successivament, eren aspergits pel prest amb aigua beneïta, mentre eren resades les oracions i es cantaven els salms de ritual. La padrina donava els noms al capellà.

Centenars d'homes del poble es disputaven a la muda un lloc a les *palomes*, caps de molt gruix que abraçaven el codast, per contribuir a donar al vaixell la darrera empenta.

Era el moment més solemne. "Vara...!" — cridava amb veu forta el mestre major de la drassana. Rodaven els grills i els argues; els homes tiraven amb força les *palomes* en direcció al mar, enfonsant en l'arena xopa llurs cames revingudes.

La padrina, amb una destraleta d'argent, "tallava la corda", l'última que mantenia el buc presoner, i aquest relliscava per l'escala enseuada amb brau so- roll i velocitat creixent.

—Déu te dongo una bona varada...! — cridava la gent, fent voleïar mocadors blancs. Molts s'eixugaven unes llàgrimes d'emoció i els greus cavallers, amb pera i levita, tiraven llur barret fort enlaire.

El buc deixava la platja, entrava a l'aigua, d'una graciosa recalçada es desfeia de les "anguiles" i es gronxava, per fi, dintre la mar, enmig d'escumeralls.

Amb l'estropada el vaixell s'endinsava una mitja

milla en la mar. En veure, terra endintre, l'ermita mariana de Gràcia, fondejaven, hissaven la bandera nacional i sota el sol ardorós resaven una oració de gràcies.

A bord es celebrava un àpat memorable. En el poble totes les cases tenien forasters. L'antiga vaixella portada d'Orient lluïa els seus reflexos blaus i daurats sobre les netes estovalles. Era una festa major.

Després d'aquest matí ple de claror, venia el dia, sempre enterbolit, d'emprendre el viatge.

El nou vaixell, el mateix dia de la varada, arribava al port de Barcelona, on, generalment, era matriculat. El capità havia contractat el pilot, l'agregat i la tripulació. El mateix sistema collectiu emprat per a finançar la nau era sovint adoptat per a comprar la càrrega, sobretot quan, al principi, el capità no disposava de capital propi. Eren proveïts els dipòsits d'aigua potable, i la gambussa de queviures per a la travessia fins a l'Argentina o l'Uruguai, amb càrrega de sal i fruits del país, que duraria uns seixanta dies.

S'havia aixecat inventari de tot; s'havia signat una pòlissa amb una companyia d'assegurances; s'havien "passat els papers" per la Comandància.

Els parents i amics més íntims del capità i de la tripulació eren a bord i, junts, "donaven l'empenta", és a dir: feien la costellada de comiat sobre coberta, mentre el remolcador conduïa el vaixell fora de port.

Després els parents i els amics regressaven a terra amb el remolcador. El vaixell allargava tot l'aparell i començava l'aventura.

Seguiu-los, si us plau, mar endins. Us avesareu a la vida de bord. Veureu la mestria amb què el capità i els pilots tracen la derrota i dirigeixen la maniobra; les tasques de la tripulació durant llurs guàrdies.

El viatge és llarg i, sovint, avorrit. Aviat aprendreu de pescar des de coberta; aprendreu de *remendar*

prendre vi sense foradar el bocoi, alçapremant les dogues. De *tasajo*, en furtaven tant com podien. La casa *tasajera* "Barraqué & Macià", de l'Havana, obsequiava la tripulació de cada veler que descarregava per a ella amb un *centén* (cinc duros or) cada dia, mentre durava la descàrrega i en acabar-la regalava als mariners quaranta lliures de picadura de "La Competidora" i cinc-cents o mil cigars. Aquesta esplendidesa no era dictada solament pel temperament noble i generós d'en Macià. Tractava, també, de guanyar-se la gent de mar perquè no li furtessin *tasajo*.

Els mariners, durant llurs sojorns al poble, entre un viatge i l'altre, deixaven llurs cases com noves. Pintaven les portes, emblanquien les parets, feien cortines de xarxa, estores de *pallet*, galliners i gàbies per a posar-hi ocells. La casa del mariner es distingia de les altres perquè tenia una ancoreta pintada a la façana, dintre un requadre.

Ultra el capità, el pilot i l'agregat o aprenent de pilot, la dotació d'un veler corrent es componia de nostramo, majordom, mestre d'aixa, cuiner, quatre o cinc "companyers", dos mossos i un noi de cambra. En setanta velers de Lloret que arribaren a navegar alhora, compteu els que hi devia haver. D'entre ells, diu que n'Esteve Bitller fou el millor nostramo; en Lau, el més fi mestre d'aixa; en Josep Manxana, el millor cuiner.

Es feren vells navegant. La unitat de mesura del temps era, llavors, per a ells, el "viatge"; el viatge rodó a Amèrica, que, per terme mitjà, durava un any. No es parlava d'un vell de setanta-cinc anys, sinó d'un mariner de *seixanta viatges*. Seixanta viatges rodons eren un món d'experiència i una gloriola.

Per la festa major s'alçaven tres envelats: el dels "senyors", capitans de vaixell i naviliers, el dels ma-

riners i mestres d'aixa i un tercer, anomenat "des oficis", per a la resta de la gent menestrala.

Cadascun d'ells era obert per a tothom; però no era corrent que els tres estaments s'hi barreguessin. Entre la marineria i els altres oficis no hi havia gaire cordialitat, sobretot en els balls i per qüestió de mosses, on, de vegades, fins s'havien tret ganivets; i la noia marinera que ballés o tingués relacions amb un fadrí d'un ofici qualsevol tenia segur el menyspreu dels del seu rang.

Perquè a Lloret, ara, a mitjanies del segle dinovè, ja no són tot uns, com cent o cent cinquanta anys enrera. Llavors hi havia un sol senyor: el capítol de canonges, i uns pocs hisendats. Els veïns, en general, la ballaven magra. Però un segle de navegació d'altura no passa en va damunt un poble, i aquest segle de navegació havia donat lloc a l'establiment d'unes classes. El fenomen s'anà produint a poc a poc, lògicament; el poble s'hi va trobar sense adonar-se'n. Hi havia, ja, naviliers que tenien dos vaixells i feligresos que encara anaven a tirar l'"art" o a captar; hi havia capitans i pilots que eren gent de carrera, i simples mariners. El règim de bord no es pot dir que fos demòcrata. La dotació distingida — capità, pilots, contramestre, majordom, cuiner — menjava a popa, amb tovalló i forquilla; els mariners i els mossos no tenien menjador; menjaven a proa, a l'airecel o a l'aixopluc d'una vela; prenien tots la vianda d'un mateix gibrell i es passaven, per beure, el càntir de mà en mà.

El capità no s'adreçava mai directament a un mariner, ni al revés. Tota llur relació era per mitjà del nostramo. Un capità i un mariner eren capità i mariner totes vint-i-quatre hores del dia, en mar o desembarcats, lligats pel contracte de tripulació i quan aquest era cancel·lat; i també, és clar, a l'hora d'anar

veles i de nuar caps. Potser algun mariner traçut us ensenyarà de fer un vaixell petit amb un bloc de caoba i un ganivet de "la marca de l'ham". Hi ha mariners que pinten llurs caixes de fusta blanca, amb figures ingènues i fan altres treballs manuals.

No us espanti el mar. Tots dueu, sense saber-ho, còsida en alguna trinxà del vestit una estampa beneïda de la Mare de Déu del Bon viatge, o unes plantilles de paper fi, retallades per mans piadoses sota els peus de la Mare de Déu d'agost. Déu us guardarà de temporals i de calmes, de foc i de roques, de pesta i de rebelions a bord, que són perills terribles i freqüents en la mar.

Un dia el Nou Món us donarà de lluny la benvinguda. Es faran teranyines a les eixàrcies i rebreu la visita dels "escaterets", uns ocells menuts, de color fosc, que els mariners cacen per gust, amb fils de seda, i els tornen a deixar anar.

De l'estada a cada port no hi havia res escrit. La càrrega no era venuda ni hom en prenia de nova, fins que totes les circumstàncies de preus i mercats asseguraven un bon negoci. La càrrega de *tasajo* (carn de bou salada i seca), que prendrien al Riu de la Plata per a l'Illa de Cuba, exigia, demés, una cura extrema, i el vaixell no deixava el port fins que tots els senyals prometien una travessia feliç.

Tindreu temps, doncs, de fer unes bones passejades per Montevideo, Santiago de Cuba, Cienfuegos o l'Havana. No us hi trobareu forasters. La colònia catalana hi és nombrosa. Els lloretencs que treballen per compte propi o d'altri a l'Uruguai i a les Antilles són molts. Alguns fa anys que hi són; potser, de moment, no us coneixeran per les vostres fesomies i pels vostres noms. Serà en va que us presenteu com l'Aldrich o en Pujol...; però, quan els direu "sóc en Feliu" o "sóc de cal Xoyo", llurs cares s'animaran com

un paisatge en una ullada de sol, cuitaran a abraçar-vos, us entaularan, us donaran un catre i, quan soni l'hora de marxar, ho fareu amb recança.

Per això la gent de mar, en emprendre el viatge cap a Amèrica, deien que "sortien de casa per anar a casa". L'Havana era de molts més coneguda que Barcelona i, per a tots, més a la vora que Madrid. ¿Per què a Lloret no hi ha, encara, una Avinguda d'Amèrica?

Els mariners eren d'allò més trempats. Tenien el cap a totes les punxes de la rosa dels vents, però llurs peus eren sòlidament afermats a llur terra i a llur casa.

Eren pocs els qui prenién muller sense comptar amb una llar pròpia i ben parada. Hi havia minyó de vint anys que ja tenia cent unces. Casar-se amb un mariner era fer sort. No és que llurs sous fossin grassos. Si un pilot guanyava trenta-cinc duros cada mes, és enraonat que un mariner no en cobrés més de catorze o divuit; però eren estalviadors, a bord els feien la vida i amb la pacotilla i el contraban, fàcils en aquell temps, s'arrodonien la mesada.

Si en tenien, de traça, els mariners, a riure's de la vigilància! Sabien passar rom en barrils d'un doble fons ple de melassa; entraven els cigars dintre d'una garrafa de broc per avall, com si anessin a cercar aigua; "... i de vegades — em contava un vell — fins els passàvem dintre ses calces de ses noetes..."

En feien de totes. D'amagat del capità saludaven, per riure, els altres velers, hissant, en comptes del "numeral", uns calçotets vells o un sarrió buit. En Sieny — que encara és viu i és l'últim mariner de Lloret — s'enduaia a cada viatge uns quants canaris muts que venia a Santos fent-los passar per holandesos. No hi havia article en cap port de què els mariners no prenguessin un tast. Eren l'àguila per a

a passeig i a la d'anar al ball. La vida al poble era una extensió de la vida a bord. Les diguem-ne "classes" no duien cap verí polític ni social; era una situació de fet, regida per la consciència d'un "nòs amb nòs", d'un "cadascú amb els seus", tàcitament acceptada per tothom sense violències.

Per altra banda, si l'enfaristolat capità es mirava per damunt l'espatlla el "companyer", el presumit mariner es tenia per algú davant del modest noi d'ofici, que guanyava cinc rals de jornal i no tindria mai un pa a la post.

Aquest petit món de partides i d'arribades de vaixells, d'enrenou a les drassanes, de serenates a les noies, d'exaltació sentimental, fou el que conegué el poeta Francesc Camprodon i Safont, i en el qual va situar l'acció de *Marina*.

Aquell 21 de setembre de 1855, els lectors de "La Iberia" de Madrid, diari liberal de la tarda, passaren, segurament, llur mirada indiferent sobre un anunci que, en la cartellera d'espectacles, deia així: "*Teatro del Circo. Hoy, a las 8 y media. — Sinfonía. — Marina. Una noche a la intemperie...*". Ni tan sols afegia el diari, com féu més tard, que *Marina* era obra "*del señor Diputado Camprodón con música del señor Arrieta*".

Una estrena més. Tant se val! El públic vol sempre nou i cal donar-li-ho. Amb tot, aquella nit havia d'assolir un record inesborrable en els annals del gènere líric espanyol.

I havia d'assolir-lo encara que l'endemà el mateix periòdic donés compte de l'estrena de *Marina* posant de relleu que l'argument d'aquesta opereta "*es tan sencillo que pecaría de trivial si no estuviese manejado con cierto tino*" i que "*en nuestro concepto el empeño de hacer dos actos de un asunto que hubiera podido perfectamente caber en uno, ha sido la causa*

de que el público siempre expansivo (sic) del Circo se mostrase escésivamente frío a la conclusión".

Reconeix, però, que la partitura és digna de la reputació d'Arrieta, que sap, com pocs, commoure l'ànima amb l'encant de la seva música; que algunes peces foren aplaudides justament i amb vigoria; que en l'execució estigueren molt feliços l'Amàlia Ramírez, Josep Font i Francesc Salas i molt dissortat Ramon Cubero, del qual l'autor de l'obra féu la crítica dient que semblava "un ave fría".

L'entrada fou un ple i hom veié entre la concurrència, ocupant una llotja, el general O'Donnell en persona, el qual, llavors, formava govern amb Espartero.

Diguem de passada que els crítics, i segurament els públics — segons llur sector ideològic —, jutjaren diversament el mèrit d'Arrieta pels favors que li dispensà la reina, la qual arribà a construir un teatre a Palau per representar-hi les obres del compositor; i no fóra estrany que el fenomen es repetís en la persona de Comprodon, el qual, com és sabut, es dedicava a la política activa, afiliat als partits liberals.

Com a polític, Camprodon vingué a Lloret. Pretenia ésser elegit diputat a Corts pel districte de Santa Coloma de Farners, i calia treballar la candidatura. És probable, però, que la dolcesa del paisatge i l'ambient romàntic de les nostres viles haguessin captivat la seva ànima de poeta i que la relació que s'inicià sota el signe de les conveniències polítiques acabés en un veritable afecte que mantingué fins que morí.

Camprodon era un home volgut i respectat a la comarca, i el poeta va correspondre llargament a aqueixa estima popular. Lloret fou la primera afortunada amb *Marina* (1855); seguia Tossa, amb la poesia "La Lluna" (1863); Girona, amb "La Teta Galli-

INDIANS



CAPÍTOL VI

NO SOLS DE PA VIU L'HOME

Havem dit que entre el color de la Lloret agro-pescaire d'algun dia i el de la vila naviliera i colonial que vingué després hi hagué un matís intermedi, un lògic color de taronja entre el vermell i el groc d'aquest arc de Sant Martí que és la Història. Amb l'acabament de la navegació, quan ja es cantaven en *Marina* les belleses de la Costa, entrem a l'època transitòria entre el comerç marítim i l'adveniment del turisme; un verd d'esperança, també natural, entre la palhidesa romàntica i els blaus cartells per a l'atracció de forasters.

Agustí Pujol, amb mots inflats, canta elegíacament l'època finada en el setmanari "El Distrito Farnense".

"¡Qué breves y qué hermosos aquellos tiempos! — escriu —. El nacido en Lloret tenía su destino en el mar; de la cuna pasaba al barco y no conocía del mundo ni sus miserias ni sus envidias. Fueron unos días de felicidad que no volverán jamás y que pasaron como un sueño. La invención de Fulton y las ambiciones de las gentes de la tierra acabaron con aquellas naves y con aquellos hombres de mar. Los setenta buques fueron vendidos o destruidos uno a uno. Lloret vio comenzar su decadencia. A las fiestas suce-

dieron los días tristes; a la abundancia, la miseria; a las alegrías, los lutos..." (1895).

No tant. Lloret, simplement, ha d'acordar la seva vida al nou temps que li va caient al damunt. Ha de prescindir, en el recompte de les seves possibilitats, de la marina mercant i del comerç a Amèrica, que fan la revifalla de la mort. Gira, però, la vista a les seves extenses suredes; als plans de fàcil regadiu prop de les rieres; a les platges i cales solitàries propícies al contraban. Torna a confiar, com segles enrera, en el seu litoral, ric en sardina i anxova, en verats, boga i sorell. Les afraus boscoses repetiran el cant dels "pedadors" de suro; les cames de l'"art" es tornaran a nodrir; la platja es tornarà a poblar de barques pescadores; la indústria aixecarà discretament la testa, representada per dues fàbriques de taps, una de llumins i una munió d'obradors surotapers; més tard es deixarà sentir la cançó enfadosa de les màquines de teixits de punt.

Malgrat tot, Lloret és considerada ja en aquella època un poble ric, una vila de "senyors". Però són molts, és clar, que no són naviliers retirats, *americanos*, ni propietaris, i Lloret, malgrat les seves fortunes, enyorarà encara, per molts motius, aquella marina i aquella Amèrica que foren el seu orgull legítim i la seva ventura durant tants d'anys.

I en un pintoresc contrast, mentre uns estaments s'afanyen a organitzar nous mitjans de guanyar-se la vida, els altres organitzen plàcidament la seva inactivitat.

Els mariners retirats treballaven un poc de terra. Amb un esplet de patates primerenques en tenien prou. La resta de l'any cedien la terra a un pagès d'ofici, demanant, per tota paga, els fems necessaris per a l'any següent. Anaven a calar algun palangre. Uns quants posaren una botigueta d'arròs i fideus, de

fil*s-i-vetes*, que portava la muller. I encara els sobrava temps de badar en silenci, de colzes en una barca, i de fer llargament la manilla en "es cafè de n'Aubà". El mariner retirat trobà el premi a la seva dura vida per les mars, en un tros de terra, un gussi i un *piec* de papers de renda curosament guardats dintre una coixinera.

L'*americano*, per regla general, soliar estar fora trenta anys i portava trenta mil duros. Aquestes són les típiques xifres exponencials de l'absència i de la fortuna d'un *americano*. Però ja era considerat ric el senyor que gaudia de "un duro de renda diari, cada dia", com deia llavors la gent.

No sempre, en regressar, tenia l'*americano* casa *pròpia*. Els seus pares havien mort i el nou vingut s'estava provisionalment a casa d'un germà o d'un nebot, més aviat pobres, que es mostraven cofois de llur parent ric i de la possibilitat d'ésser-ne els hereus.

Però l'*americano* tornà amb una decidida vocació per al matrimoni. Aquest fet fou la desil·lusió de moltes famílies i la satisfacció de moltes altres quan, per exemple, començà de dir-se que l'*americano* de can Titaines solfejava una noia de *cas Canemer*. Aquesta noia, generalment, tenia trenta anys menys que el seu festejador. Era aqueixa bonica donzella lloretenca de vint anys, de clara morenor i careta un xic lletnosa i d'un parlar gentil amb les ès molt obertes a l'acabament dels mots. Na Rosarieta Canemera es transformà de pressa en la *Rosario Mont*. Per a la *Rosario* i per al seu propi regal l'indià féu bastir davant la mar, o en un carrer principal, una casa nova, de sòbria arquitectura, amb balconades de ferro i aplics de terra cuita a la façana; murallà un hort prop de la vila; féu testament deixant-ho tot a l'esposa, mentre es mantingués vídua del testador; i, posats a organitzar llur repòs, l'*americano*, el navilier, el propietari, s'or-

ganitzaren àdhuc el repòs definitiu, el de la mort. Es bastiren unes riques sepultures de pedra, de marbre, amb bronzes i escultures d'un gust escàs. La gran obra de Lloret, en acabar el segle, fou el Cementiri Nou.

Si la tríade de la satisfacció fou per al vell mariner una vinya, una barca i una rendeta, per a l'americano fou una dona jove, una casa nova i un munt d'obligacions dels ferrocarrils.

I també l'hort. Un d'aquests horts acollidors, assolellats, amb lliris blancs i peixos de color dintre l'aigua verdosa del safareig; amb mimoses i lilàs, rosers i gessamins que treien llur testa florida part damunt de la muralla eriçada de punxes de ferro o vidres trencats, i rastelleres de testos amb *carinüitos*, canyers, peònies i alguna planta exòtica que la senyora deixava a l'església, en les festes bones, per guarnir els altars.

Com perfumaven l'aire aquells horts!, Potser fou pensant en un d'ells que Marià Manent va compondre aquella senyorívola poesia que obtingué la Flor Natural en els Jocs Florals de Lloret, l'any 1920, de la qual és aquest fragment:

*Ai, gessamins exquisits
d'aquest poble de marina!
Floriu de cara a la mar,
vora l'acàcia polida,
floriu sota el limoner
o ran d'una aigua adormida,
quan les roses del jardí
ja es decanten una mica.
Jo me'ls contemplo de nit
damunt la muralla grisa;
tremolen dins el perfum
i semblen estrelles vives.*

*De bon matí n'he collit
quan les herbes són humides.
N'he collit un branc gentil
per donar a la meva amiga.
Feia ombra el gessamí
damunt l'herba d'una pica:
aigua verda i transparent,
amb núvols de molsa fina.*

Els mariners lligaven, ara, amb la gent d'ofici que no s'havia mogut del poble. La caiguda de la vela feia que el mariner no es considerés ni fos considerat, com abans, un ésser privilegiat. La situació havia resolt les antigues enemistats. Els indians feien lliga amb els nàutics retirats i compartien llurs passejades per les Rambles de l'Est o de l'Oest, segons d'on venia el vent, i les hores mortes al "Círculo Lloretense". Llor norma era l'estalvi. A les cartes es jugaven llobins. Cada llobí representava un peso. Solien prendre "mig cafè", puix que tot un hauria estat excessiu.

Amb els indians i els nàutics compartien la vida plàcida de Lloret "els senyors de sempre", expressió que ja deixa entendre que els altres no havien estat sempre "senyors", almenys allò que la gent senzilla entén per un senyor.

Els "de sempre", ni llurs passats, no els havia vistos ningú anar a tirar l'art a les platges, ni fer de mariner, ni menar — i ja és dir molt — una nau d'altri o pròpia. Llurs economies no arrelaven en la mar. Mai no foren coneguts per cap motiu. Els més vells del poble, ja els havien coneguts hisendats o exercint llurs professions. Eren propietaris de masos o de bosquíes a Lloret i a les terres selvatanes; foren metges, farmacèutics, notaris... Foren els Pujol-Fornés, de Llobet, Font, Sala, Coll del Portal, Barnés, Mataró, Zaragoza, Botet, Passapera, Rodés, Campderà..., no tots

els quals, per cert, eren oriünds de Lloret, i alguns altres.

La funció social d'aquestes famílies fou important. Foren, per dir-ho així, una escola de costums, una mena de "aristocràcia popular" que inconscientment, només amb l'exemple, va ensenyar — en general és clar —, a un poble materialment lliurat al comerç marítim i colonial, de quina manera calia portar i lluir el fruit dels seus afanys; i això tant en l'ordre particular com en la cosa pública.

El poble, a la vegada, fou un terreny de primera qualitat per a desenrotllar aquest llevat de polidesa. Ja havem dit que Lloret, en temps reculats, podia ésser pobre, però deixava entreveure el que fóra si tenia diners. Ací no es donà mai el tipus del "nou ric". Molts indians en retirar-se eren pràcticament homes de poca lletra que, de cop i volta, passaven per voler propi a lluir una fortuna, acumulada amb llur treball, no sempre fi. Mai, però, ni en el vestir, ni en l'enraonar, ni en posar llurs cases, ni en el tracte social, caigueren en la indiscreció, ni en la inconveniència, com, potser, no hauria estat estrany.

Concretament, a dur el *jipi*, a lluir el *dije* i la gruixuda cadena d'or damunt la panxa, a fer rodar entre els dits el cigar de l'Havana i assaborir amb l'ull mig clos l'aromàtic fum, eren uns mestres. Calia ésser *americano* per a fer-ho bé.

Al conjur de la nova situació, Lloret, a poc a poc, anava mudant de fesomia. No sols de pa viu l'home, i els temps eren propicis perquè el poble gaudís d'allò que no havia tingut mai. Lloret tindrà ara indústria, periòdics, historiadors, escoles particulars, orquestres, cors, esport i política; la pintura i la poesia hi deixaran sentir un poc la seva veu; vindran personatges de vàlua i, sobretot, serà la vila alegre i refiada, lloc de repòs i de temperi ideal.

El 23 de maig de 1889 apareix per primera vegada en els llibres d'actes de l'Ajuntament un mot estrany: "Indústria". Els senyors Agustí i Pelegrí Pujol projectaven la instal·lació d'una fàbrica de taps i demanaven facilitats a l'Ajuntament "*para el fomento de la industria en esta Villa*".

Fer taps era, ja llavors, un ofici antic a Lloret, però mai no havia pres volada.

A les engires de 1890 l'home del dia era ací, entre les classes populars, el taper. El taper era la traducció finisecular del mariner de cinquanta anys enrera. Era el jove traçut, presumit, graciós, de la broma, amic de vestir bé, de menjar bé, de treballar fi, però també d'escapçar els jornals. Era per a les noies, com abans el mariner, "el bon partit", enfront del pobre noi d'altres oficis. Adhuc els fills de casa bona que abans haurien estudiat per pilots es dedicaven a fer taps. L'esperit de la terra selvatana i baix-empordanesa respirava per la boca i pels ulls i pels narius oberts damunt del bigotet arrissat amb ferros calents, del jove taper.

Les dues principals fàbriques de taps "Pujol Hermanos & Cia." i Joan Bassas donaven feina a uns cent cinquanta treballadors entre homes i dones. Hi havia, demés, uns vint-i-cinc tallers en cases particulars, en els quals treballaven cent cinquanta altres operaris surotapers, aproximadament, de manera que, a finals de segle, es pot dir que a Lloret vivien del tap uns tres-cents treballadors.

La indústria surotapera exigia funcions diverses. Les suredes, llavors, assolien en aquest terme la màxima extensió i valor. Llurs propietaris tenien molt de punt a mantenir el bosc net i els arbres esporgats. Un suro només admetia una escorxada cada tretze o catorze anys. Llest a l'operació, i com a punt de partida per a la pròxima, els peladors marcaven l'any, en el ma-